

1. Mykolas Lietuvis apie romėnišką lietuvių kilmę

Maskvėnai, susipykę su kuo nors iš savųjų, keikiasi, sakydami: „Kad tu pavirstum Romos, arba lenkų, tikėjimo žmogumi“. Taip jie to tikėjimo nekenčia. Gailėtis reikia, kad mes neturime mokslui eiti gimnazijų. Mes mokomės maskvėnų mokslo, kuris neturi nieko senoviška ir negali žadinti dorybingumo, nes rusų kalba svetima mums, lietuviams, t. y. italams, kilusiems iš italų kraujo.

Kad taip yra, aišku iš mūsų pusiau lotyniškos kalbos ir iš senų romėniškų įpročių, kurie ne taip seniai nustojo gyvavę, kaip antai: iš žmonių lavonų deginimo, iš burtų, iš spėjimų pagal paukščių skraidymą, gyvulių vidurius ir kitų prietarų, kurie iki šiol dar užsilikę kai kuriose vietose, o ypač iš Eskulapo garbinimo tuo pačiu žalčio pavidalu, kuriuo jis kitados buvo atkeliavęs iš Epidaurio Romon ir čia buvo laikomas didelėje pagarboje. Čia yra garbinami ir šventieji namų dievai, mirusiųjų vėlės, miestų, kelių, namų globėjai, namuose gyvenančios gerosios dvasios, kalnai, olos, ežerai, girios. Ne taip dar seniai užgesinta krikšto vandeniui toji šventa ir amžina ugnis, kuri buvo kūrenama romėnų ir žydų papročiu aukoms deginti. [...] Iš tikrųjų į šias vietas atkeliavo mūsų proseniai, Romos piliečiai ir kareiviai, kitados pasiųsti į nausėdijas (kolonijas) sulaikyti besiveržiančių į jų kraštą skitų giminių, arba, kaip sako tikresnis padavimas, K. Juliaus Cezario laikais jie buvo šičion atnešti Okeane siautusiu audrų. Juk kada Cezaris, kaip rašo Luc. Floras, nugalėjęs ir sutriuškinęs germanus Galijoje ir užkariavęs artimiausią Germainijos dalį, išplaukė Reinu į jūrą, norėdamas nusigauti į Britaniją, tačiau jam tai nepavyko, nes audros išblaškė jo laivyną, ir tada mūsų bočių laivai buvo atnešti prie kranto, kur dabar yra Žemaičių pilis Plateliai; manoma, kad čia jie išlipo į sausumą. Juk ir mūsų laikais prie to paties kranto buvo atvykę kažkokie užjūrio kraštų laivai. Ten mūsų protėviai, nukamuoti jūros vargų ir pavojų, turėdami daug belaisvių, tiek vyrų, tiek moterų, ėmė karių įpročiu gyventi palapinėse prie židinių, kurių iki šiol yra užsilikusių Žemaičiuose. Vėliau patraukę tolyn, užvaldė gretimas jotvingių tautas, o paskui roksolanus, arba rutėnus (rusus), kuriuos tuo metu, kaip ir maskvėnus, valdė Užvolgio totoriai. Atskirų rusų pilių viršininkais buvo vadinamieji baskakai; juos išvijojė mūsų protėviai italai, kurie vėliau vadinosi litalais, o dar vėliau gavo lietuvių vardą. Po to savo įgimta drąsa išplėšė iš

totorių, arba baskakų, vergijos rusų gimines, kraštus ir pilis, jie savo valdžią išplėtė nuo Žemaičių jūros, vadinamos Baltijos jūra, ligi Juodųjų jūrų, kur yra Boristeno žiotys, ir ligi antrosios romėnų kolonijos — Valachijos.

Mykolas Lietuvis, *Apie totorių, lietuvių ir maskvėnų papročius*, Vilnius: Vaga, 1966, p. 49–51.

2. Iš Motiejaus Strijkovskio veikalo *Lenkijos, Lietuvos, žemaičių ir visos Rusios kronika* apie Palemono įpėdinius

Visi Rusios, Lietuvos ir Žemaičių metraštininkai, kurių penkiolika iš įvairių vietų surinktų lyginau ir, norėdamas iširti bei sužinoti istorijos tiesą tarpusavy gretinau ir atidžiai derinau, sutartinai teigia ir taip vienu balsu

liudija, jog minėtajam kunigaikščiui Palemonui, arba Publijui Libonui, iš Italijos žemės po tolimo plaukiojimo jūromis į šitą šiaurinę Žemaičių apygardą įstabaus Dievo valios lėmimu atblokštam, ką jau gana įtikinamai ir plačiai išdėstėme ir įrodėme, gimė trys sūnūs. Pirmajam davė Borkaus, arba Porcijaus, vardą, matyt, pagal aną seną romėnų Porcijų giminę, nes Porcijai, ar Borcijai, iš senų senovės yra žinoma romėnų giminė, iš kur ir Porcijaus įstatymas, t. y. Porcijų parūpintas įstatymas. [...]

Antrajam sūnui Palemonas davė Kūno, arba Kunaso, vardą; ogi Conon, taip pat ir Konos yra senų seniausios italų, lotynų ir romėnų pavardės. [...] Konon buvo ir Atėnų kunigaikštis bei karo vadas po Alkibiado, kurį Lakedemono karvedys Lisandras sumušė. Apie tai rašo Herodotas, Ksenofontas ir Justinas V knygoje. Taip pat Conos, arba Conon, būdamas persų karo vadu, smarkiai supylė Lakedemono kariuomenę ir grąžino atėniečiams turėtąją garbę, apie ką Justinas rašo VI knygoje ir kitur.

O trečiasis Palemono sūnus buvo vardu Spera, iš lotynų spes, o gal iš italų speransa, mūsų kalba sakytume: „viltis“; mat Spera - iš italų Speranza, kaip jie sako Speranza mia, o iš lotynų - Spės; o spera - tai „tikėkis“ arba „turėk vilties“; taigi visi tie Palemono sūnų vardai artimi itališkiems ir lotyniškiems vardams.

Apie jų veiklą ir kasdieninius darbus mažai kas težinoma, nes trūksta istorijos duomenų. Tiktai tą visi metraštininkai sutartinai liudija, kad kai čia italai įsigyveno pervien su vietos

gyventojais žemaičiais, alanais, gotais ir kuršiais, pirmiau minėtieji kunigaikščiai po savo tėvo Palemono mirties Žemaičių ir Kuršo žemę pasidalijo šitaip.

Borkus, vyriausiasis, paėmė sau dalį palei Nemuną, ten, kur Jūros upė įteka į Nemuną, prie jos žiočių pastatė pilį, kurią praminė Jurbarku, sudėjęs upės ir savo paties vardą amžinai šlovei, kaip padarė Lenkijos kunigaikštis Krakus, įkūręs Krokuvą. Taip pat ir Romulas, kai davė pradžių Romai. Taip pat vidurinis Palemono sūnus Konas, arba Kūnas, pastatė prie Nemuno pilį toje vietoje, kur įteka Vilija [=Neris], ir nuo savo vardo praminė ją Konasovu; ilgainiui ta pilis ir miestas prie jos buvo imtas vadinti Kaunu, jis ir dabar taip vadinamas. Kūnas viešpatavo ten, kur teka upės Vilija, Nemunas, Nevėžis ir Dubysa, o Borkus valdė sritį palei Jūros upę ligi Prūsų ir Kuršių jūros. O trečiasis brolis Spera su savo žmonėmis patraukė toliau nuo brolių, žengė per girias saulėtekio ir pietų pusėn, perėjo Nevėžio, Širvintos ir Šventosios upes, prie ežero susirado vietą, apsuptą girių, pievų ir erdvių gražių laukų. Ten tuojau, tėvų papročiu savo dievams pasimeldęs ir aukas paaukojęs, pradėjo statydintis pilį, kuri draug su ežeru buvo - nuo jo paties vardo - praminta Spera; taip tarp Nevėžio, Širvintos ir Šventosios jis įkūrė gyvenvietę. [...]

Paskui, kai Borkus, viešpatavęs Jurbarke ir ligi Kuršių jūros, pasimirė bevaikis, Spera, jaunesnysis brolis, stojo į jo vietą ir, daug metų viešpataudamas Jurbarke, drauge su senaisiais prūsais (kurie buvo vienos genties su žemaičiais) puldinėjo Lenkijos žemes, o paskui irgi iškeliavo paskui Borkų; mirė bevaikis, ir jo valdiniai senų romėnų papročiu, paveldėtu iš protėvių, iškėlė jam laidotuves, tinkamas valdovui, - sudegino jį prie Spėros ežero, o surinkę pelenus ir kaulus, kaip reikalavo senųjų romėnų paprotys, sudėjo į karstą; tenai pat savo kunigaikščio Spėros garbei pastatė stabą, kurį pagonišku būdu, kaip ir aną ežerą, tartum dievą ligi pat Jogailos laikų garbino.

O kai šitaip du broliai kunigaikščiai bevaikiai pasimirė, tai Kūnas, vidurinis, abi kunigaikštystes - leidžiant ir pritariant jų gyventojams - ėmė valdyti. Jam gimė du sūnūs, kurių vyresnysis buvo vardu Kernius, o jaunesnysis - Gimbutas. Tėvas dar prie gyvos galvos jiems padalijo valdas taip, kad Gimbutas viešpatavo Žemaičiuose, o Kernius - krašte nuo Nevėžio iki Vilijos.

3. Iš Augustino Rotundo laiško Steponui Batorui apie lotynų kalbos kaip lietuvių gimtosios atgaivinimo programą

O kad, Karaliau, tau, puikiausiam lotynų kalbos žinovui, vadovaujant, lotynų kalba tose srityse, kuriose anksčiau buvo įsigalėjusi, sužydėtų ir savo teises atgautų! Puikiai pažindamas tavo Didenybę, tvirtinu, kad lietuviai pagal kilmę yra lotynai, kilę iš Italijos ir į šiuos kraštus P. Libono, paprastai vadinamo Palemonu, vedami atvykę; o kad tai, be abejonių, atitinka tiesą, patvirtina rašytojai ir likučiai lotynų kalbos, iki šiol girdimi liaudies kalboje. Dera, kad ta kalba, kuri lietuviams yra įgimta ir pirmoji, viena iš tų trijų, kurias mūsų Dievas Kristus paskelbė esant vertomis jo vardą šlovinti, būtų lietuviams gražinta, ir, be to, visur: įstatymuose, privilegijose ir raštuose (ką jau nuo krikščionybės įvedimo turime), ediktuose, teismo bylose, teisminėse formulėse, sutartyse ir, pagaliau, jeigu tai tik įmanoma, kasdieniniame bendravime - būtų vartojama dažniau, nei toji priimta barbariškoji, bendra su Maskvėno, amžino ir nuolatinio lietuvių priešo, [kalba], kuri iki šiol tremtinės vietoje vertė būti lotynų kalba; jos atstatymui prieš pat tau tampant karaliumi puikiausius pamatus padėjo maloningas Lietuvai geriausiasis galingiausiasis Dievas, kuris oriam, pamaldžiam ir gerai nusimanančiam valstybės dalykuose Vilniaus vyskupui Valerijonui davė mintį pastatyti kolegiją garsiaame Lietuvos mieste Vilniuje visais pragyvenimui būtiniais dalykais dosniai ją aprūpinti ir pasikviesti gyvenimo šventumu, išsilavinimu ir lotynų kalbos mokėjimu išsiskiriančius vyrus, kurie dėl to, kad seka Jėzaus Kristaus mokslu ir jį platina, jėzuitais vadinami. Jie ir tarp žmonių išganinguosius dieviškuosius pradmenis skleidžia, ir jaunuomenę tikrojo dievobaimingumo link kreipia, ir plačiausiai sudygstančias lotynų kalbos sėklas beria. Čia jau galima aptikti jaunuolių, ir net visai vaikų, kurie per nepilną penkmetį nuo to laiko, kai įsikūrė Vilniaus mokykla, tiek daug pasiekė kalbėdami ir puikiai rašydami lotyniškai, kad nenusileistų net tiems, kurie didelėmis savo tėvų išlaidomis, to paties troškimo genami, milžiniškus atstumus įveikę, kitų kraštų gimnazijas pabaigė. Taigi, jei tavo Didenybė panorės bent kiek prisidėti ir Lietuvoje lotynų kalbos besimokančios

jaunuomenės troškimus savo valdžia paremti, mes turėsime kuo tvirčiausią viltį, jog lietuviams bus sugrąžinta - ir tai įvyks greitai - gimta ir lietuviams sava lotynų kalba, ir ja išties lengviau ir aiškiau įstatymai, senato nutarimai, svarbiausi įstatai, tautos sprendimai, visi valstybiniai aktai ir teismo nuosprendžiai galės būti rašomi ir leidžiami garbei ir šlovei šios nuostabios tautos, nuo visokių barbariškumų ateityje apsaugotos; ir idant tiek lietuviai, tiek rusai dar labiau įkvėpti sugrįžtų prie savo meilės lotynų kalbai, kuri jiems įgimta ir sava.

Algis Samulionis, Rasa Jurgelėnaitė, Darius Kuolys (sud.), Šešioliktojo amžiaus raštija, Vilnius:

Pradai, 2000, p. 281–282.